

tolódása a látászög megváltozása következtében. Miközben az író továbbra sem lát be mindenhová – megtartja tehát a nem mindentudó narrációt –, a narrátor látászögének enyhe megbillentésével olyan határhelyzeteket képes felidézni, ahol felvillanhat a megnevezhetően túli világ, és valami harmónia és nyugalom sejtethető meg.

Ez a szemléletmód összekapcsolódik egyfajta hagyományörzéssel is. Az ismerős tájak által némán őrzött múlt, a történelmi és családi hagyományok fontos szerephez jutnak a kötet elbeszéléseiben. És a magyar irodalmi hagyományok: Balassi, Vörösmarty, Petőfi, Kemény, Madách, Krúdy, Babits, Kosztolányi, József Attila idéződnék fel a szövegekben.

Ebben a hagyományban gyökerezve mondja el az író a saját módján, amit az emberi létezésről tud. Persze nem úgy, hogy hazáját méri a világhoz, nem is úgy, hogy a világot méri a hazához, hanem valahogy úgy áll a dolog, hogy arról az adott

helyről, ahol él(ünk), ugyanoda lehet belátni, ahová a világ más, talán kitüntetettebbnek tűnő pontjairól. „Arra lehetünk büszkék, hogy a csillagot mindenünnen látni” – olvashatjuk a *Magyar novellában*.

Gondoljunk csak B. B.-re (Bébé), azaz Bartinai Bartinára, akinek nevét patkányok kapirgálták ki a lajstromokból, és aki tüskékalyibájában jegyzet, és akivel kapcsolatban – miután az író közel egyoldalas tepleírásban felsorolja a vidék tavainak, kútjainak, dombjainak stb. az ősök által ránk hagyományozott neveit – ilyen sorokat találhatunk: „A magányos kémlelő szilárd az elhivatottságában, mint a döngölt fal. Sőt – a búvölő természetközeli, mit elmélkedései szinteréül kijelölt, olykor még a kies haza gondja fölé is emelni képes őt: belátni abba a még nagyobb Műhelybe, ahol már mindenképp gondja egy kenyérrre kenetik.” (Szépirodalmi Kiadó, 1985.)

Károlyi Csaba

Filozófia

Lactantius: Az isteni gondviselésről

A reneszánsz emberei okkal nevezték „keresztény Cicerónak” L. Caecilius Firmianus Lactantiust, az Afrikában született, körülbelül 250 és 325 között élt, udvari előkelőséget és mellőztetést egyaránt kipróbált, termékeny életművet maga mögött hagyó író. Nemcsak csiszolt stílusa tette hasonlatossá Ciceróhoz, de problémalátó igényessége, érvelési eleganciája és körültekintő példaválasztása is. Kiváltképpen jól érzékelhetőek ezek a cicerói „jegyek” azon a három kisebb lélegzetvételű művön, amelyeket Adamik Tamás fordításában *Az isteni gondviselésről* címmel nemrégiben jelentetett meg a Helikon Kiadó. A kiadást jegyzetekkel és utószóval is ellátó, gondos fordító, Lactantius életművének és korá-

nak alapos ismerője, megindokolja választását, hogy miért éppen ez a három írás és nem más került a kötetbe. A *keresztényüldözők halála* – mely voltaképpen a kereszténység első századainak legelső történeti jellegű áttekintése – azt beszéli el konkrét vagy szinte konkrét történelmi események felsorolásával, hogy Isten a gonoszokat bünteti, a jókat jutalmazza. Az *Isten műve* azt bizonyítja érzékletes leírásokkal, „az antik antropológia egyik legbecsesebb dokumentumával”, hogy Isten milyen bölcsen és körültekintően teremtette meg az embert. A harmadik, az *Isten haragja* pedig – az ógörög filozófiai tanokat önnön észérveik alkalmazásával cáfolva – azért készült, hogy elfogadtassa olvasóival: az isteni harag szükségszerű; a javítás szándéka élteti.

Aki azonban a korszerű magyarsággal modern olvasmánnyá tett Lactantius-könyvet végigolvassa, ráébred, hogy – akarva

vagy akaratlanul – más szempontok is vezethették a kötet szerkesztőjét, nemcsak az isteni gondviselés tárgykörébe tartozó Lactantius-művek összegyűjtése. Mindhárom írás olyan témával foglalkozik ugyanis, amely Lactantius tizenhét évszázaddal későbbi olvasóját éppen úgy izgatja, mint az író kortársait. Hiába lettünk „okosabbak”, ma sem igen tudjuk, mivégre az emberi testi gyöngesége, a korai halál, miért vannak politikai, történelmi és természeti katasztrófák. Lactantius a maga módján mindezekre a zaklató, az emberi gondolkodást időről időre fokozott erővel fogva tartó kérdésekre megnyugtató válaszokat fogalmazott. Válaszaihoz éppen úgy fölhasználta, amit az antik-pogány filozófiából tanult, mint azokat az érveket, amelyeket – elsőként – ő maga olvasott ki a Bibliából.

Egy nagy korszakváltásnak, a pogányból a kereszténybe forduló világnak, az Imperium Romanum széthullásának a tanúja volt Lactantius. Változó világában fölismerete, majd pedig művei vezérelvévé tette, hogy a lehangoló, a pusztuló kultúrából is föl kell használni mindazt, ami érték, ami a gondolkodást, a kultúra egészét gazdagíthatja. Azt is ő látta meg elsőként, hogy szépség és kereszténység összeegyeztethető egymással, mert a szép is isteni ajándék, Isten gondviselő jelenlétének bizonyosága. Szellemi határmezsgyéken élő mindennapjainkban talán ezeknek a szépirodalmi-filozófiai tulajdonságoknak is köszönhető, hogy fölfedezzük Lactantiust. Azt a Lactantiust, akinek a vallással kapcsolatos általános megnyilatkozásait már életében is azok kedvelték a legjobban, akik a kereszténység vállalásának a kezdeteinél tartottak. Például Constantinus császár, aki Lactantiust fiának nevelőjévé fogadta. Miként nevelhette a császárfiát a már öreg Lactantius? Bizonyára úgy, ahogyan három művének új fordítása nevel: ügyes és tág horizontú érveléssel az önálló gondolkodás lehetőségeit nyújtva a növendéknek-olvasónak. (*Helikon*)

sz. g.

Hans-Georg Gadamer Igazság és módszer.

Ritkán fordul elő a magyar bölcseleti irodalomban, hogy egy külföldi bölcselető főművét megjelenése után 25 évvel már magyar fordításban is olvashatjuk. Gadamer 1960-ban jelentette meg *Wahrheit und Methode* című főművét, amely 1984 végén a Gondolat Kiadónál megjelent Bonyhai Gábor fordításában.

H.-G. Gadamer (1900–) bölcselető munkássága átfogja az elmúlt fél évszázadot. Breslau, Marburg egyetemén tűnik föl mint diák és kezdő tanár. Leipzig, Frankfurt és Heidelberg egyetemén tanárként aktívan részt vesz korának szellemi mozgalmában, a mai nyugati polgári filozófia irányításában. M. Heidegger tanítványaként indul. Heidegger egészen radikálisan, újszerűen próbált gondolkodni. Kérdésessé vált előtte az egész eddigi európai bölcseleti gondolkodás. Teremtő eredetisége új létértelmezésre világított rá. Mivel azonban a gondolkodás új módszerét nem dolgozta ki, követői tanácstalanul megtorpantak ezen az úton: hogyan lehet a heideggeri inspiráció alapján tovább gondolkodni? Gadamer megpróbált továbbjutni. Arra ő sem vállalkozott, hogy a gondolkodás új módszerét kiépítse. Azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy a hermeneutikai jelenséget teljes egészében föltárja, és a nyelv segítségével ontológiai horizontot nyisson. A történelmi és a kritikai tudat átalakította a gondolkodást, elveszett naiv ártatlansága és biztonsága. Újból föl kellett tárni a gondolkodás alapjait, a megértés „előzetes struktúráját”, hogy az igazság fénye ismét fölragyogjon. Gadamer a 20. század olyan bölcseletőáramában áll benne, amelynek alapjait és jellegét – saját bevallása szerint – három nagy partnerrel való dialógus képezi (a görögök, Kant és Hegel). A hermeneutikai tapasztalat és reflexió segítségével Gadamer nem csupán a hermeneutikai módszert állította a központba,